

تأثیر سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی در تحقق طراحی شهری با استفاده از

تکنیک SOAR

(نمونه موردی محله شهشهان اصفهان)

محمد نصر اصفهانی *

(کارشناسی ارشد طراحی شهری، موسسه آموزش عالی هنر و معماری پارس تهران)

محمد رضا پورجعفر

(دکترای شهرسازی، هیئت علمی و استاد گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس تهران)

الهام قاسمی

(پژوهشگر دکترای شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس تهران)

چکیده

مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی به عنوان شاخص‌ها و مؤلفه‌های پایدارای اجتماعی (مؤلفه سوم شمول اجتماعی) است که پایداری اجتماعی شامل اقداماتی در زمینه‌های طراحی شهری، عرصه‌های اجتماعی و نابرابری‌های فضایی می‌باشد. از سویی دیگر مشارکت اجتماعی به عنوان یکی از معیارهای اصلی سرمایه اجتماعی است که باعث همکاری بیشتر شهروندان با ارگان‌های ذی‌نفع در جهت تحقق بخشیدن به طراحی فضاهای شهری می‌شود. هدف این پژوهش تبیین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی با کمک از روش توصیفی-تحلیلی و کیفی و میزان اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر مشارکت اجتماعی است. بنابراین با استفاده از پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده در محله شهشهان به بررسی و سنجش این رابطه پرداخته شده است. فرجام این پژوهش با کمک از تکنیک SOAR به ارائه راهبردها و پیشنهادهای در راستای تحقق طراحی شهری و همچنین رسیدن به اهداف مورد نظر منجر شده است. نتایج حاصله از یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که با توجه به مبانی نظری، مؤلفه‌ها و آیتم‌هایی نظیر: مشارکت و درگیر کردن مردم، اعتماد، آموزش و دسترسی به اطلاعات، انجمن‌های داوطلبانه، همکاری و همدلی و حمایت اجتماعی، گروه‌ها و محیط‌های اجتماعی، زمینه خانوادگی و موقعیت اجتماعی، تعامل اجتماعی، روابط اجتماعی، کنش هدفمند، وساطت اجتماعی، امنیت، رضایت، اوقات فراغت، تعهدات و ضمانت، شبکه‌های اجتماعی و فناوری، انسجام اجتماعی و پذیرش تفاوت‌ها و هنجارها است که بر روی مشارکت اجتماعی تأثیر می‌گذارد.

کلیدواژه: سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، SOAR، طراحی شهری، شهشهان

ایمیل نویسنده مسئول: mohammad_nasr10@yahoo.com

مقدمه

مطالعه مشارکت اجتماعی دارای سابقه دیرینه‌ای است که به نظر پارکر^۱ در آغاز مشارکت اجتماعی به عنوان بعدی از منزلت اجتماعی^۲ مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این، مشارکت به عنوان ابزاری برای خودشکوفایی (واینر و پراسر، ۱۹۶۵)، حامی تکثرگرایی در جوامع توده‌ای (نیزبست ۱۹۵۷ و کورنوزر، ۱۹۵۹)، کاتالیزوری برای وحدت اجتماعی محلی (هاری، ۱۹۷۰)، جایگزینی برای پیوندهای تضعیف شده خانواده و کلیسا (ویرت ۱۹۳۸، رایزمن ۱۹۵۴) و عامل جامعه‌پذیری سیاسی و نظام‌های دینی غالب (واینر و پراسر، ۱۹۶۵، اولون ۱۹۷۲) دیده شده است (غفاری، ۱۳۸۶: ۳۵).

افزایش روزافزون نیاز به حضور افراد در جامعه و میل به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی^۳، بررسی و شناخت ابعاد مختلف موضوع مشارکت بیش از پیش اهمیت و ضرورت پیدا می‌کند و گسترش مشارکت در جهان سوم که به دلایل سیاسی و تاریخی تمرین کمتری در عرصه مشارکتی داشته‌اند ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (ثابقی و همکاران، ۱۳۸۴).

رابرت پاتنام^۴ یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی است. به باور او در حالی سرمایه‌ی مادی به دارائی‌های مادی و سرمایه انسانی به ویژگی‌ها و استعداد‌های افراد اشاره دارد، سرمایه اجتماعی ناظر بر ارتباطات و شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و اعتماد متقابل ناشی از آن‌هاست. از نظر وی سرمایه اجتماعی بر قابلیت جامعه برای ایجاد انواع انجمن‌های داوطلبانه دلالت دارد که افراد را به همکاری با یکدیگر و در نتیجه حفظ تکثرگرایی دموکراتیک تشویق می‌کند (محسنی تبریزی، ۱۳۸۹: ۱۴۹). برخی از دلایل و کارکردهای مثبتی که موجب مطالعه و توجه به سرمایه اجتماعی گردیده است از قرار زیرند: افزایش سلامت روانی افراد از طریق فراهم آوردن حمایت‌های عاطفی و روانی، کاهش عوامل استرس‌زا، کاهش حوادث رانندگی، از دست دادن شغل (لهسایی-زاده، ۱۳۸۶: ۱۶۲).

سرمایه اجتماعی خصوصاً در شکل جمعی آن، هنجارهای همیاری^۵ و اعتماد، می‌تواند افراد جامعه را در حل مشکل کنش جمعی یاری برساند و در آن صورت همه افراد جامعه از برکات آن برخوردار می‌گردند. تأثیر درونی سرمایه اجتماعی بر جامعه مدنی و گسترش دموکراسی، افزایش شهروندانی با جهت‌گیری معطوف به اجتماع و قانون‌مدار می‌باشد که با دولت بهتر همکاری کنند (توسلی و موسوی، ۱۳۸۲: ۶).

به هر جهت، برداشتن هرگونه گام در راه افزایش مشارکت، نیاز به شناخت عوامل و علت‌های اساسی تأثیرگذار بر مشارکت دارد و این مهم بدون انجام تحقیقات دقیق امکان‌پذیر نمی‌باشد. از آنجایی که پژوهش حاضر به بررسی نظریه‌های مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و همچنین تأثیر این دو مقوله در تحقق طراحی شهری پرداخته است، از اهمیت علمی و جامعه‌شناختی نسبی برخوردار است.

بیان مسئله

فضاهای عمومی شهری^۶ عرصه‌ای است که داستان زندگی جمعی در آن‌ها گشوده می‌شود و نه فقط جنبه کالبدی بلکه فرصتی برای ایجاد تعاملات اجتماعی^۷ و مراودات شهروندی را فراهم می‌کند. به‌زعم بسیاری از اندیشمندان فضاهای عمومی شهری مؤلفه‌ای اساسی در بهبود و افزایش میزان سرمایه اجتماعی^۸ در ساختار شهری به شمار می‌روند. در ضمن با نگاهی به ساختار فضاهای عمومی شهری می‌توان دریافت که این فضاها مکانی برای ایجاد و شکل‌گیری روابط دوستانه و خانوادگی، دیدار و ملاقات دوستان، شکل‌گیری نهادها و شبکه‌های اجتماعی^۹ هستند، درحالی‌که در ایران هنوز نسبت به نقش سازنده‌ی این فضاها در اجتماع‌پذیری یا رضایت‌مندی شهروندی و بهبود کیفیت توجهی نمی‌شود. بی‌شک همه ما در انطباق با نظریات اندیشمندانی که اشاره شد می‌پذیریم که فضاهای عمومی شهری می‌توانند در بعد ساختاری، بعد رابطه‌ای و بعد شناختی، حوزه مداخلات کارآمدی را در ارتقاء میزان سرمایه اجتماعی، بالأخص در ساختار شهری فراهم کنند. از سویی دیگر، امکان ارائه چارچوبی برای ارزیابی سرمایه اجتماعی به وجود می‌آید که محورهای اساسی آن را باید احساس امنیت شهروندان، میزان اعتماد^{۱۰} متقابل در شبکه‌های اجتماعی در روابط افقی و یا عمودی و مشارکت اجتماعی^{۱۱} و اجتماع‌پذیری^{۱۲} و میزان تعاملات و مراودات سالم و سازنده اجتماعی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و دینی دانست. از سویی مشارکت اجتماعی در دوره‌ها و سده‌های گذشته به دلایلی همچون اهمیت بیش‌ازحد خودرو، آپارتمان‌نشینی و منطقه بندی، سیاست‌های غلط مدیریت شهری و از همه مهم‌تر کاهش و فقدان فضاهای عمومی شهری و عدم وجود اعتماد میان مردم و حکومت (شهرداری)، روبه‌زوال و کاهش است. بدین منظور به بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی در محله شهسپهان اصفهان با استفاده از مطالعات و مشاهدات پرداخته و در آخر سعی بر آن است تا اصول طراحی^{۱۳} برای این محله قدیمی اصفهان که زمانی شاهد مشارکت افراد محله بودیم و در حال حاضر از آن مشارکت و اعتماد دور شده است، در نظر گیریم. هدف اصلی تحقیق حاضر عبارت است از: تأثیر سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی در تحقق طراحی شهری و اهداف فرعی را می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی نمود:

- (۱) تبیین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی؛
- (۲) بررسی میزان اثرگذاری و تأثیر سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی در تحقق طراحی شهری.

تعاریف نظری تبیین‌کننده مفهوم سرمایه اجتماعی

از نظر لغوی «سرمایه اجتماعی» که معادل فارسی «Social Capital» در زبان انگلیسی است که از دو واژه «سرمایه^{۱۴}» و «اجتماعی^{۱۵}» ساخته شده است. «سرمایه» منبعی است که افراد، اجتماع و نهایتاً کل جامعه از آن برای تحقق اهدافشان استفاده می‌کنند. به عبارت دیگر، ابزارهایی که فرد، گروه، نهاد یا جامعه‌ای برای

رسیدن به هدف‌هایش از آن استفاده می‌کند سرمایه نامیده می‌شود. واژه «اجتماعی» نیز به عنوان یک صفت و آن‌چنان که در فرهنگ لغت آکسفورد به صورت ۱. وابسته به جامعه؛ ۲. وابسته به موقعیت اجتماعی؛ ۳. معاشرت با دیگران؛ ۴. زندگی گروهی به طور طبیعی و ۵. دوستی تعریف شده است (Oxford, 2007) به مسائل و موضوعاتی که با اجتماع، نظام اجتماعی، جامعه و معاشرت در ارتباط است، مرتبط می‌شود.

نخستین پژوهش در این باره، مقاله‌ی «هانیفان»، از دانشگاه «ویرجینیای غربی» است که سال ۱۹۱۶ نوشته شده است. وی در این مقاله بیشتر به ابعاد انسانی و تربیتی سرمایه اجتماعی پرداخته است. هانیفان، سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: «منظور من از سرمایه اجتماعی یعنی کار خیر، دوستی، دلسوزی متقابل و رابطه اجتماعی گروهی از افراد و خانواده‌ها که پدید آورنده واحدی اجتماعی یا اجتماعی روستایی می‌باشند. در ساختن محلی بسان سازمان کسب و کار و یا توسعه آن، قبل از آن که فعالیت‌های سازنده انجام گیرد، انباشت سرمایه لازم است» (پیران، ۱۳۸۵: ۱۵).

سرمایه‌ی اجتماعی، با وجود عمر کوتاهش، دارای دایره‌ی وسیعی از تعاریف و مفاهیمی چند سطحی و چند بعدی است که هر صاحب‌نظری به جنبه‌هایی از آن و گاه با تعبیر مخصوصی به آن اشاره کرده است. گروهی آن را به معنای «هنجارها و شبکه‌هایی که امکان مشارکت مردم در اقدامات جمعی به منظور کسب سود متقابل را فراهم می‌کند» دانسته‌اند (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۳). برخی دیگر از صاحب‌نظران سرمایه‌ی اجتماعی را مجموعه‌ای از روابط، تعاملات و شبکه‌های اجتماعی که در میان افراد و گروه‌های اجتماعی وجود داشته و موجب گرمی روابط اجتماعی و تسهیل کنش اجتماعی می‌شود تعریف نموده‌اند (غفاری، ۱۳۸۴: ۱۸).

در واقع سرمایه‌ی اجتماعی زاده‌ی تعاملات انسان‌ها و محصول آشنا بودن افراد با یکدیگر است که با گذر زمان رشد کرده، ارزشمندتر می‌شود؛ بنابراین، هیچ‌گاه در مالکیت فرد خاصی نیست و همواره در جریان است. از آنجا که کنش و واکنش‌های افراد در تعاملات جمعی صورت می‌گیرد؛ خانوارها، سازمان‌ها، نهادها و ساختارهای اجتماعی، حاوی چنین سرمایه‌ای هستند (پیران و همکاران، ۱۳۸۵: ۳۹-۱۰).

۱) ابعاد^{۱۶} سرمایه اجتماعی

الف) اعتماد اجتماعی

در جمع‌بندی (Stephenson, 2004) از منابع و متون جامعه‌شناسی، اعتماد را به عنوان سرمایه افراد، یا سرمایه‌ای مستتر در روابط اجتماعی^{۱۷} و یا نظام اجتماعی^{۱۸}، مفهوم‌سازی کرده‌اند که تناسبی با رفتار براساس کنش‌های انجام گرفته و در سطح فردی ندارد (Mitchell, 1996). زمانی که اعتماد به عنوان ویژگی‌های فردی همچون احساسات، عواطف و ارزش‌ها تأکید می‌شود. رویکرد دوم اعتماد را خصیصه‌ای جمعی می‌داند که برای دستیابی به اهداف سازمانی مورد توجه قرار می‌گیرد. در این رویکرد اعتماد به عنوان عامل نهادی جامعه تعریف

می‌شود (Mitchell, 1996). رویکرد سوم، اعتماد را عامل عمومی ارزشمندی می‌داند که نظام اجتماعی را انسجام و تداوم می‌بخشد.

ب) انسجام و همبستگی اجتماعی

انسجام اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کرده و با عناصر وحدت‌بخش خود تطابق و هم‌نواپی داشته باشد. همبستگی و انسجام، احساس مسئولیت بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند و حائز یک معنای اخلاقی است که متضمن وجود اندیشه یک وظیفه یا الزام متقابل است و نیز یک معنای مثبت از آن بر می‌آید که وابستگی متقابل کارکردها، اجزا و یا موجودات در یک کل ساخت یافته را می‌رساند. در دیدگاه جامعه‌شناسی، همبستگی پدیده‌ای است که براساس آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته و به طور متقابل نیازمند یکدیگر هستند. این امر مستلزم طرد آگاهی و نفی اخلاقی مبتنی بر تقابل و مسئولیت نیست. بلکه دعوت به احراز و کسب این ارزش‌ها و احساس الزام متقابل است (بیرو، ۱۳۷۰: ۴۰۰). از نظر «گیدنز»^{۱۹}، انسجام اجتماعی را نمی‌توان با اقدام از بالا به پایین دولت یا با توسل به سنت تضمین کرد. ما ناچاریم زندگی را به شیوه‌ای فعال‌تر از آنچه در نسل‌های پیشین درست بود بسازیم و باید برای پیامدهای آنچه انجام می‌دهیم و عادت‌های شیوه زندگی که برگزیده‌ایم، فعالانه‌تر مسئولیت بپذیریم و باید برای این راه تعادل جدیدی بین مسئولیت‌های فردی و اجتماعی بیابیم (گیدنز، ۱۳۷۸: ۴۳).

ج) شبکه و روابط اجتماعی

شبکه‌ها، به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نتیجه و پیامد روابط اجتماعی محسوب می‌شوند. در تعریفی عام، شبکه‌های اجتماعی «گروهی از افراد وابسته به یکدیگر» است که معمولاً «ویژگی مشترکی» دارند. در سطح خرد، روابط درون خانواده و گروه دوستان نیز، ویژگی‌های شبکه را دارند. یک فرد، هم‌زمان می‌تواند به بیش از یک شبکه تعلق داشته باشد. گذشته از خانواده، یک فرد، ممکن است عضوی از شبکه‌های جداگانه ارتباطات مبتنی بر مجاورت و همسایگی، علائق تفریحی، شغلی، جنسیتی، خانوادگی، سیاسی، مذهبی و گروه-بندی نژادی و ملی نیز باشد. هریک از این گروه‌بندی‌ها ممکن است هنجارهای مختلف و طیفی از انتظارات و تعهدات متقابل را ایجاد کند و ممکن است سطوح متفاوتی از اعتماد عمومی نسبت به دیگرانی را فراهم نمایند که در درون و یا خارج از گروه‌بندی قرار دارند (پیران، ۱۳۹۲: ۹۲).

د) اتصال به شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی، ساختاری اجتماعی است که به سبب همبستگی میان اعضای گروه تشکیل می‌شود. این ساختارها براساس نوع، خصلت و توانایی‌های اعضا، گونه‌های مختلفی از قدرت را تشکیل می‌دهند. این قدرت هم وسیله‌ای برای حل مشکلات اعضا و هم عاملی برای جذب اعضای جدید به شمار می‌رود. از آنجایی که عضویت در شبکه‌های اجتماعی باعث کاهش مخاطرات حاصل از عدم اطمینان‌های محیطی است؛ به عنوان یکی از

مفاهیم کلیدی سرمایه‌ی اجتماعی به حساب می‌آید (فیلد، ۱۳۸۸: ۹). ایجاد فرصت‌های شغلی، کاهش اضطراب، افزایش اعتماد به نفس، دستیابی به موقعیت‌های اقتصادی، دستیابی به گروه همسالان و تسهیل فعالیت‌های روزانه از جمله نتایج به دست آمده از اتصال به شبکه‌های اجتماعی است (شفیعا و شفیعا، ۱۳۹۱: ۱۴۵).

ه) هنجارها

«هنجار» واژه‌ای است که در ترجمه واژه Norm به کار برده می‌شود. بر پایه تعریفی، هنجارهای اجتماعی شکلی از کنترل اجتماعی غیررسمی را فراهم می‌آورد و جایگزین تضمین‌های حقوقی نهادینه شده و کاملاً رسمی می‌گردد. براساس نظریه کلمن (1990) هنجارهای اجتماعی حق کنترل عمل هر کنشگری را به دیگران انتقال می‌دهند، آن هم به این دلیل که آن عمل برای دیگران تبعات (مثبت یا منفی) دارد. هنجارها هنگامی به وجود می‌آیند که عمل یکسان تعدادی از افراد، تجلیات بیرونی مشابهی داشته باشد.

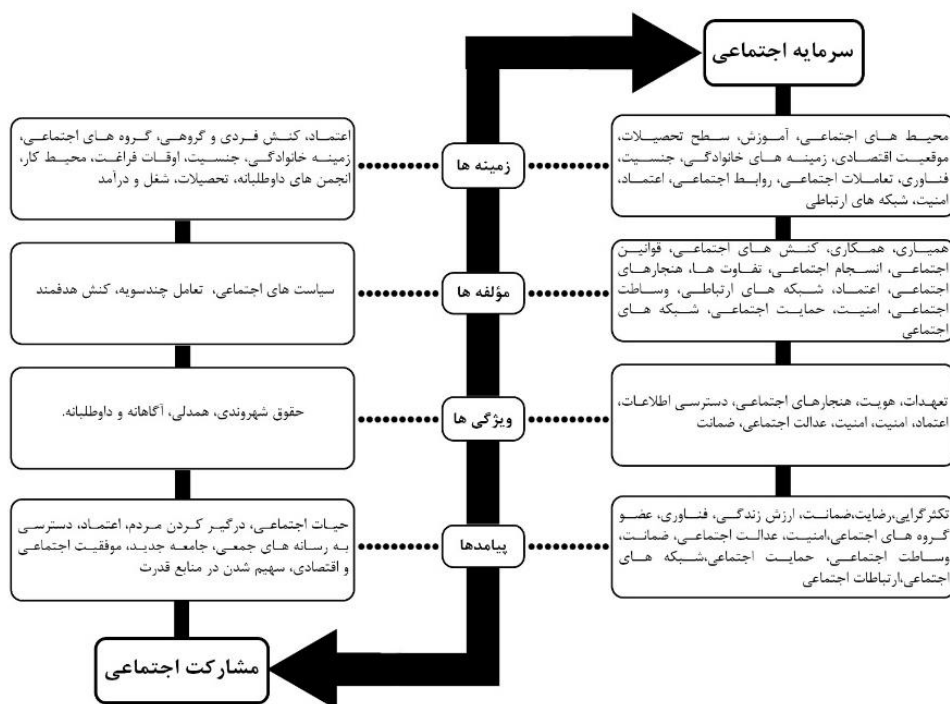
هنجارهای اجتماعی در متون مرتبط با مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی، به عنوان رسوم، قواعد غیررسمی و تفاهمات مشترک که تعریف شده‌اند، که رفتارهای خاص در موقعیت‌های گوناگون را تعیین، تنظیم یا تجویز می‌نمایند (Commission Research Paper, 2003) (کمسیون استرالیایی مطالعه سرمایه اجتماعی).

و) مشارکت اجتماعی

مشارکت به معنی تعهدی مشترک برای انجام فعالیتی معین است که در آن پیگیری اقدامات به صورت توافقی و آگاهانه صورت می‌گیرد. هرچند مشارکت دارای سطوح متفاوتی است، اما قرارگیری در هریک از پله‌های این نردبان، دلیلی بر وجود سطحی از قدرت شهروندی و استعدادی برای شکل‌گیری تبادلات اجتماعی است (شریفیانی ثانی، ۱۳۸۰: ۴۴). در این میان، مشارکت به عنوان یکی از نتایج با اهمیت سرمایه‌ی اجتماعی بر مشارکت‌پذیری مردمی بوده‌اند (فیروزآبادی، ۱۳۸۵: ۱۶۵). تنها عضویت در شبکه‌های اجتماعی، شرط لازم برای حل مشکلات و بهره‌برداری از فرصت‌های ناحیه‌ای نیست، بلکه وجود اختصاصی مشترک و تمایل برای مشارکت، بخش فعال‌کننده‌ی شبکه‌های اجتماعی است (فیلد، ۱۳۸۸: ۹).

مشارکت اجتماعی به ساده‌ترین و مستقیم‌ترین معنای آن شرکت فعالانه افراد در زندگی اجتماعی است. مشارکت نوعی کنش هدفمند و با قصد و نیت است که در فرایند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم‌سازی فرصت برای رده‌های کنش متقابل بین انسان‌ها و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین و از پیش تعریف و تعیین شده، نمود پیدا می‌کند (نمودار ۱).

ن ۱: چارچوب نظری مفاهیم

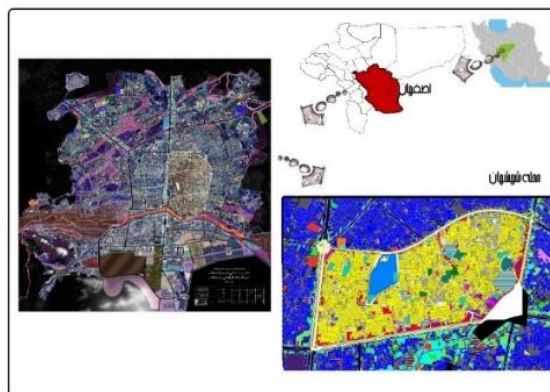

مأخذ: نگارندگان

معرفی نمونه مورد مطالعه

نمونه مورد مطالعه در این پژوهش محله شهشهان اصفهان است که در قسمت تاریخی و مرکزی از شهر اصفهان قرار دارد. قابل ذکر است که این محله از محلات قدیم اصفهان است که در منطقه ۳ اصفهان واقع گردیده است. محله مذکور حدفاصل خیابان‌های ابن سینا و عبدالرزاق در محور شمالی-جنوبی و حدفاصل خیابان‌های علامه مجلسی و سنبلستان در محور شرقی-غربی قرار دارد که البته در فصل چهارم به تفصیل به شناخت این محله پرداخته خواهد شد (تصویر ۱).

ت ۱: معرفی محدوده مورد مطالعه

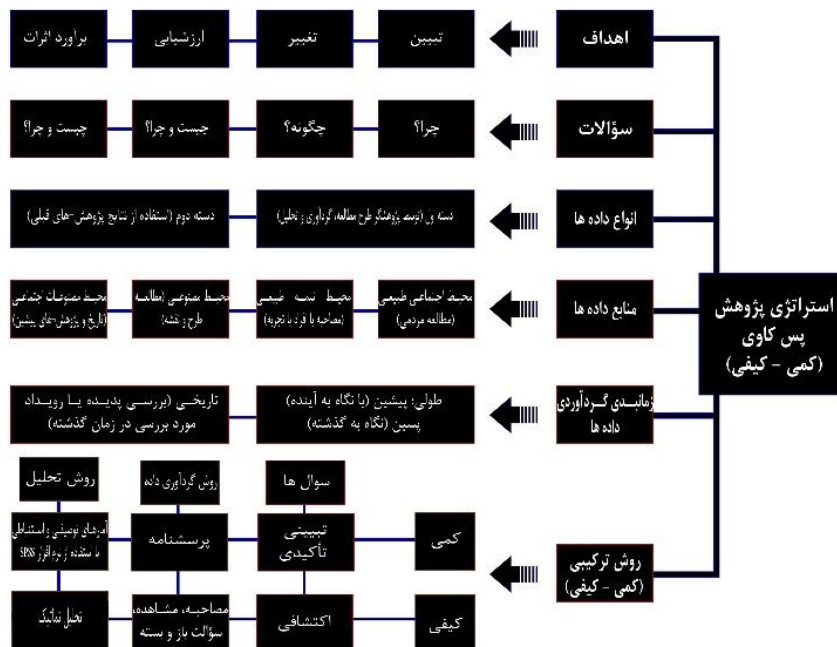

مأخذ: تلخیص از طرح جامع اصفهان (۱۳۹۰) نگارندگان

روش تحقیق

پژوهش پیشرو از نوع کاربردی است و نوع استراتژی مورد استفاده در تحقیق، پس کاوی می‌باشد. اهدافی که در این تحقیق مورد استفاده است به تبیین، تغییر، ارزشیابی و برآورد اثرات می‌انجامد که برای رسیدن به اهداف، به سؤالاتی از قبیل چرایی پاسخ می‌دهد و در بخش اصول طراحی تا حدودی به پرسش چگونگی پاسخ داده شده است (نمودار ۲).

ن ۲: خلاصه روش‌های تحقیق استفاده شده

مأخذ: نگارندگان

تحلیل داده‌ها و یافته‌ها (بحث)

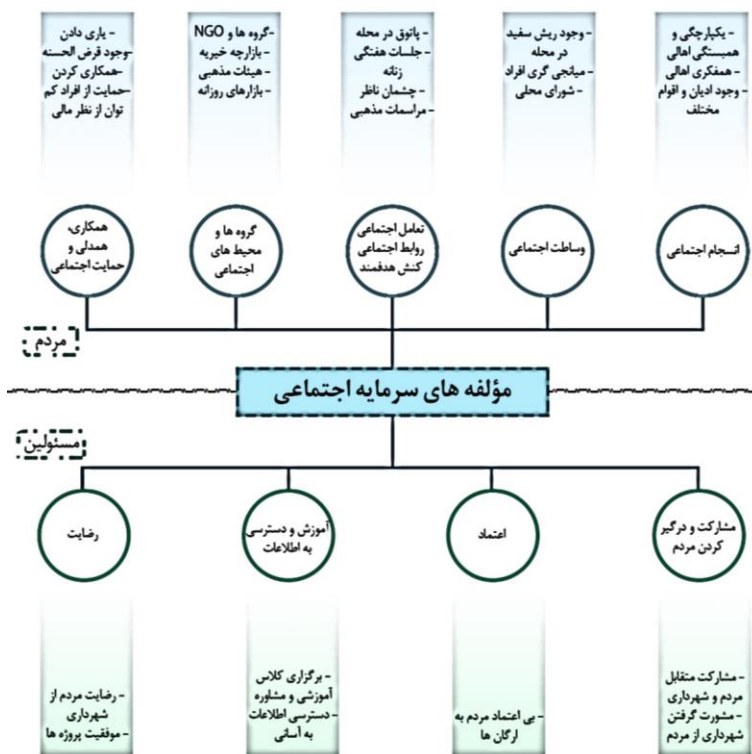
در بخش کیفی نوع داده‌ها و اشکال داده‌هایی که به دست آمده از نوع داده‌ها کیفی و از طریق مصاحبات نیمه ساخت یافته است. سعی شده است نمونه‌گیری در این قسمت هدفمند باشد و حجم نمونه، بستگی به سطح اشباع است که در این پژوهش ۱۰ مصاحبه (۷ مصاحبه با مردم و ۳ مصاحبه با مسئولین شهرداری منطقه سه اصفهان) انجام شده است. در بخش کمی نیز با استفاده از ۳۶۶ پرسشنامه که با استفاده از فرمول کوکران و نرم‌افزار تحلیلی SPSS به تحلیل داده‌ها پرداخته شده است.

در همه شیوه‌های تحلیل داده‌های کیفی، تحلیل موضوعی یا تماتیک (در قالب طبقه‌بندی، شاخص‌بندی و سنخ‌بندی داده‌ها) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از متعارف‌ترین و پرکاربردترین روش‌های تحلیل داده‌های کیفی به ویژه مردم‌نگاری است. این روش هم یک روش مستقل تحلیل است و هم می‌تواند در روش‌های تحلیل دیگر استفاده شود. این نوع تحلیل مخصوصاً در نظریه زمینه‌ای از اهمیت زیادی برخوردار است (محمدپور، ۱۳۹۰).

برای ثبت اطلاعات در زمان مصاحبه از مطالب و نکات مهم یادداشت برداری شده و در نهایت به تحلیل آن‌ها پرداخته خواهد شد. در ادامه برای تحلیل و تقلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک تماتیک به طبقه‌بندی داده‌ها و استخراج یک سری مفاهیم از مشارکت و عوامل ایجاد یا عدم ایجاد آن در محله شهشهان رسیده خواهد شد (نمودار ۳).

در راستای رسیدن به هدف «بررسی میزان اثرگذاری سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی در تحقق طراحی شهری» سؤالاتی چون «بین ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی رابطه‌ای چه وجود دارد» و «میزان تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی بر مشارکت اجتماعی محله شهشهان» مطرح می‌شود که برای پاسخدهی به آن‌ها با استفاده از پرسشنامه به جمع‌آوری اطلاعات و در نهایت با استفاده از نرم‌افزار تحلیلی SPSS به تحلیل پرسشنامه‌ها پرداخته شده است.

ن ۳: مؤلفه‌های حاصل از تحلیل تماتیک

مأخذ: نگارندگان

سؤال اول مبنی بر این است که «بین ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی رابطه‌ای چه وجود دارد»، با استفاده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون به پاسخگویی به این سؤال پرداخته می‌شود که ضریب همبستگی پیرسون که همیشه بین یک و منفی یک هست که نتیجه این آزمون $0/508$ به دست آمده است که نشان دهنده رابطه مستقیم و مثبت بین این دو متغیر می‌باشد؛ و معنای آن بدین گونه است که هرچقدر میزان سرمایه اجتماعی بالا برود میزان مشارکت اجتماعی نیز به طبع بالا خواهد رفت.

به منظور پاسخ دادن به سؤال «میزان تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی بر مشارکت اجتماعی محله شهشهان اصفهان» نیز از آزمون رگرسیون‌های چند متغیره استفاده شده است، که توضیحات آن به صورت زیر است.

ج ۱: Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.508 ^a	.258	.256	4.695

a. Predictors: (Constant), SARMAVE

مأخذ: نگارندگان

در جدول Model Summary باید به مقدار R Square توجه داشته باشیم، که در واقع نشان دهنده این است که چه میزان از واریانس متغیر وابسته که در اینجا مشارکت اجتماعی است توسط این مدل (سرمایه اجتماعی) قابل توضیح و تفسیر است. که در این جدول مقدار آن ۰/۲۵۶ هست که مقدار قابل قبولی است. بدین معنی است که ۲۵/۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته (مشارکت اجتماعی) توسط متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) توضیح داده شده است. قابل ذکر است که عواملی دیگر هم در این تغییرات دخیل هستند و نمی‌توان به صورت قطعیت بیان کرد که این عوامل تنها تأثیرگذار هستند.

ج ۲: ANOVA^a

	Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2776.981	1	2776.981	125.964	.000 ^b
	Residual	8002.624	363	22.046		
	Total	10779.605	364			
a. Dependent Variable: mosharekat						
b. Predictors: (Constant), SARMAYE						

مأخذ: نگارندگان

با توجه به جدول فوق که سطح معنا داری ۰/۰۰ مقدار F، ۱۲۵/۹۶۴ به دست آمده است و می‌توان نتیجه گرفت این مدل برای متغیرهایی که وارد معادله شده‌اند، با احتمال زیاد معنادار است.

ج ۳: Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	
	B	Std. Error	Beta			
1	(Constant)	22.141	3.207		6.903	.000
	SARMAYE	.316	.028	.508	11.223	.000
a. Dependent Variable: mosharekat						

مأخذ: نگارندگان

در جدول فوق ضرایب B، Beta و آزمون t، سطح معناداری از متغیر مستقل نشان داده شده است. بنابراین متغیر مستقل سرمایه اجتماعی با ضریب همبستگی ۰/۵۰۸ به طوری که به ازای هر واحد افزایش سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی ۰/۵۰۸ افزایش می‌یابد.

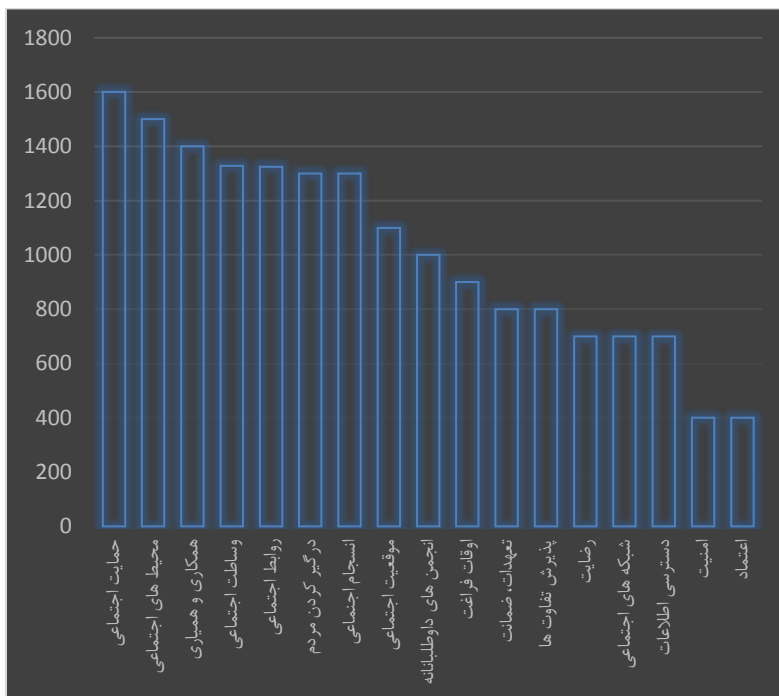
در ادامه تحلیل داده‌ها سعی شده است تا با استفاده از مبانی نظری مربوطه و نتایج حاصل از آزمون‌های انجام شده به بحث درباره یافته‌ها پرداخته شود. شاخص‌های سرمایه اجتماعی به صورت کلی به ۵ دسته (اعتماد اجتماعی، هنجار، شبکه و روابط اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی) تقسیم شده که هر شاخص شامل زیرشاخص‌هایی می‌باشد که در صورت همکاری و حضور اهالی محله و مشارکت آن‌ها می‌توان

وجود سرمایه اجتماعی را در محله شهشان درک و به قوت آن پرداخت. نمودار زیر در نتیجه تلفیق مبانی نظری و اطلاعات و تحلیل داده‌ها حاصل شده است.

سرانجام با جمع‌بندی اطلاعات و تحلیل‌های انجام شده از پرسشنامه، مصاحبات و مشاهدات انجام شده، با توجه به نمودار ۳ به این نتیجه رسیده شده است که در محله شهشهان اصفهان مؤلفه‌های «حمایت اجتماعی، محیط‌های اجتماعی، انسجام اجتماعی، وساطت اجتماعی و روابط اجتماعی» با درصد بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌ها مورد توجه و اهمیت اهالی و مردم محله قرار گرفته است؛ که می‌توان دلیل این اهمیت را سنتی بودن، قدیمی بودن و دوستانه بودن اهالی محله و بافت تاریخی محله دانست که این اهمیت از سمت مردم به این مؤلفه‌ها داده شده است و مردم در مهم بودن این امر دخیل بوده‌اند.

از سویی دیگر نتایج حاصل نشانگر آن است که مؤلفه‌های «رضایت، امنیت و اعتماد» از مؤلفه‌هایی است که کمترین درصد اهمیت را از سوی مردم محله کسب کرده است و دلیل آن را می‌توان از زبان مردم محله این چنین بیان کرد که عدم رسیدگی همه جانبه از سوی مسئولین و مدیران شهری به این محله باعث وقوع این مسائل شده است که بدترین آن را می‌توان عدم وجود اعتماد میان مردم و مدیران دانست که این خود عاملی است برای به زوال رفتن و فراموشی محله و محلات این چینی در شهر اصفهان و به خصوص منطقه ۳ آن که از این دست نامهربانی‌ها بسیار دیده است.

ن ۴: اولویت بندی شاخص‌های تحقیق از دیدگاه مردم

مأخذ: نگارندگان

<p>تعامل اجتماعی بالا به دلیل قدیمی بودن و شناس بود افراد با یکدیگر</p> <p>وجود پاتوق‌های اجتماعی و اجتماعات کوچک</p> <p>وجود چندین امام‌زاده و ایجاد محل تجمع برای افراد مسن</p> <p>واسطه شدن مردم برای حل دعاواها و نزاع‌ها و سعی در حل مسائل خانوادگی مانند (طلاق)</p> <p>وجود چشمان ناظر و همچنین وجود پاتوق‌های زنانه به عنوان ناظران محله</p> <p>غریب‌گز بودن محله</p> <p>وجود فضای سبز</p> <p>وجود میدان عتیق به عنوان یه فضای شهری</p> <p>وجود مساجد و امام‌زاده‌ها به عنوان پایگاه مذهبی</p> <p>وجود حوزه علمیه به عنوان پایگاه علمی - مذهبی</p> <p>وجود کتابخانه آقانور به عنوان پایگاه علمی - فرهنگی</p> <p>ضامن شد اهالی محله برای گرفتن وام سایر اهالی</p> <p>اعلام جلسات مساجد در بعضی از شبکه‌های اجتماعی</p> <p>پذیرفتن افراد ساکن در محله در گروه‌ها</p> <p>احساس راحتی در میان افراد محله و جزوی از آن‌ها</p> <p>حضور افراد برای کمک کردن به یکدیگر در مراسمات مذهبی (مانند محرم)</p>	<p>برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌هایی در جهت آگاهی مردم از نحوه عضویت و فواید این نو گروه‌ها</p> <p>کم شدن مشکلات اقتصادی و عاطفی اهالی محله</p> <p>ایجاد بستری برای همکاری و کمک‌های بیشتر در بین مردم</p> <p>استفاده بهتر از فضاهای شهری (میدان عتیق) در جذب افراد</p> <p>ارائه تسهیلات بلاعوض برای حضور گروه‌های مختلف</p> <p>برگزاری جشن‌ها از آداب و رسوم افراد با فرهنگ‌ها و مذاهب متفاوت برای آشنایی بیشتر افراد با یکدیگر</p> <p>ایجاد بستری برای سرمایه‌گذاری‌های بیشتر</p> <p>امکان جذب افراد با سطح درآمدی بیشتر برای رونق رسیدگی بیش از پیش شهرداری به محله برای زیبایی و آسایش بیشتر</p> <p>جذب افراد با فرهنگ و مذهب متفاوت</p> <p>ارتباط برقرار کردن با افراد جدیدالورود</p> <p>امکان تقویت گروه‌های فعالیتی در جهت گسترش تعاملات اجتماعی</p> <p>ایجاد حس تعلق بیشتر افراد به یکدیگر</p> <p>کمک کردن در حل مشکلات و اختلاف</p> <p>افزایش کاربری های شبانه روزی، تنوع در کاربری، افزایش حضور پذیری در فضاهای همگانی</p> <p>امکان تبدیل کردن زمین های بایر به پاتوق های مناسب</p> <p>رسیدگی شهرداری به محله و دعوت از ساکنین برای مشارکت</p> <p>ایجاد مسیرهایی با اولویت بیشتر به پیاده</p> <p>استفاده از نورپردازی مناسب و جذاب در میدان عتیق</p> <p>امکان افزایش امنیت با گسترش اختلاط کاربری‌ها</p> <p>ایجاد فضایی راحت با استفاده از مبلمان مناسب</p> <p>امکان افزایش رضایت از افراد جدیدالورود</p> <p>امکان افزایش خوانایی با تقویت مسیریابی</p> <p>ایجاد آسایش اقلیمی در میدان عتیق با استفاده از فضای سبز و سایه بان</p> <p>استفاده از فضاهای بایر در جهت ایجاد فضایی برای تفریح</p> <p>پویاتر و سرزنده کردن نقاط شاخص محله برای حضور افراد (میدان عتیق، امام‌زاده‌ها، بازار و ...)</p> <p>بد عهدی شهرداری و میراث نسبت به تعهداتش</p> <p>عدم انجام صحیح وظایف شهرداری</p> <p>عدم رسیدگی، نگهداری و مرمت اثار تاریخی از سوی میراث</p> <p>اطلاع‌رسانی پروژه‌های شهری و شرح آن توسط شبکه‌های اجتماعی</p>
---	---

آرمان‌ها (Aspirations)	نتایج (Results)
<p>مشورت کردن شهرداری از مردم در جهت آسایش و علایق آن‌ها اعتمادسازی مردم توسط شهرداری و ارگان‌ها وجود عدالت آموزشی برای تمامی اقشار جامعه افزایش انجمن‌های داوطلبانه و مراوده با شهرداری و ارگان‌ها یکی شدن مردم و گروه‌های موجود در محله با یکدیگر در گرفتن تصمیمات و اجرای آن با وجود فرهنگ‌های متفاوت ارتقا یافتن موقعیت اجتماعی افراد محله توسط افراد با فرهنگ‌های متفاوت افزایش تعاملات میان افراد با فرهنگ‌ها و اذهاب مختلف عدم وجود مشکل و مسئله برای رفع آن از بین رفتن فضاهای بی دفاع وجود نورپردازی‌های مناسب حضور مسئولین شهرداری در بازه‌های زمانی متفاوت در محله رابطه مستقیم و بدون واسطه با معتمدین محله رسیدگی به مطالبات مردم و کسب رضایت آن‌ها تربیت مناسب نوجوانان و جوانان در اجتماع سرزندگی و حضورپذیری بیشتر افراد به ویژه نوجوانان و جوانان عدم وجود بدقولی میان افراد با یکدیگر و ارگان‌ها پیشرفت تکنولوژی و استفاده بهتر از آن در جهت ارتباطات بیشتر مردم و مسئولین</p>	<p>همکاری مردم و شهرداری در پروژه‌های شهری از طرح تا اجرا همکاری مردم با یکدیگر در حل مسائل محله درگیر کردن افراد در پروژه‌های شهری توسط شهرداری اعتماد متقابل میان شهرداری و مردم دسترسی کامل افراد به اطلاعات مورد نیاز آموزش مردم توسط شهرداری برای حل مسائل و حقوق شهروندی تبدیل شدن انجمن‌ها به نهادها و اثرگذاری در میان مردم و شهرداری تبدیل شدن کمک کردن به نوعی ارزش و سنت در میان افراد حمایت مردم از سوی شهرداری گروه‌های اجتماعی حضور تأثیرگذار در محله و حتی در شهرداری بهبود موقعیت اجتماعی مناسب افراد احساس بهتر بودن زمینه خانوادگی میان افراد ساکن وجود تعاملات اجتماعی بالا برپایی جلسات همفکری در راستای تقویت روابط گروهی عدم وجود دعوا و نزاع‌های میام مردم و برقراری امنیت در محله و تأثیرگذاری امنیت محله در محلات همجوار وجود رضایت مردم از مسئولین شهرداری و همچنین از یکدیگر فضاهایی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت عمل کردن شهرداری و ارگان‌ها به تعهداتشان اطلاع‌رسانی از طریق فضاهای مجازی ارتباط و تعاملات در فضای مجازی یکی شدن و متحد شدن افراد محله جذب افراد جدید به گروه‌ها و اجتماعات</p>

مأخذ: نگارندگان

نتیجه‌گیری

هدف از مقاله حاضر تعیین ابعاد سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی و بررسی نقش سرمایه اجتماعی در افزایش مشارکت اجتماعی است. با بررسی ادبیات تحقیق مشخص شد ابعاد سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، شبکه و روابط اجتماعی، اتصال به شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و مشارکت اجتماعی است. با توجه به تعریف‌های سرمایه اجتماعی که نقش به‌سزایی در ایجاد و ارتقا سطح

پایداری اجتماعی دارد، مشخص شد که مشارکت اجتماعی یکی از ابعاد مهم در ایجاد سرمایه اجتماعی است. به همین دلیل با یافتن شاخص‌های مشارکت اجتماعی که عبارت‌اند از امنیت، تعاملات اجتماعی، رضایت، حس تعلق محله‌ای و شرکت در فعالیت‌های جمعی به بررسی و شناخت محله شهشهان پرداخته شد تا به کمک نظرات مردم وزن این شاخص‌ها مشخص گردد.

با توجه به اینکه عامل سرمایه اجتماعی، بیشترین تأکید را در این پژوهش داشته، لذا افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند به افزایش مشارکت اجتماعی و سیاسی در جامعه منجر شود. از سوی دیگر هرچه مشارکت افراد افزایش می‌یابد، بر میزان تعلق آنها به جامعه نیز افزوده می‌شود. در نتیجه بین سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی، یک رابطه دوسویه وجود دارد و می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی بر پایداری اجتماعی نیز تأثیرگذار خواهد بود. نتایج پژوهش حاضر نیز این ارتباط را با همبستگی نسبی تأیید کرده است.

نتایج حاصله از یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که با توجه به مبانی نظری، مؤلفه‌ها و آیتم‌های ۱- مشارکت و درگیر کردن مردم؛ ۲- اعتماد؛ ۳- آموزش و دسترسی به اطلاعات؛ ۴- انجمن‌های داوطلبانه؛ ۵- همکاری و همدلی و حمایت اجتماعی؛ ۶- گروه‌ها و محیط‌های اجتماعی؛ ۷- زمینه خانوادگی و موقعیت اجتماعی؛ ۸- تعامل اجتماعی، روابط اجتماعی، کنش هدفمند؛ ۹- وساطت اجتماعی؛ ۱۰- امنیت؛ ۱۱- رضایت؛ ۱۲- اوقات فراغت؛ ۱۳- تعهدات و ضمانت؛ ۱۴- شبکه‌های اجتماعی و فناوری؛ ۱۵- انسجام اجتماعی و ۱۶- پذیرش تفاوت‌ها و هنجارها هست که بر روی مشارکت اجتماعی تأثیر می‌گذارد.

از سویی دیگر نیز می‌توان اشاره داشت که ۵ آیتم ۱- انسجام اجتماعی؛ ۲- همکاری و همدلی و حمایت اجتماعی؛ ۳- گروه‌ها و محیط‌های اجتماعی؛ ۴- وساطت اجتماعی و ۵- تعامل اجتماعی، روابط اجتماعی، کنش هدفمند، از نظر مردم اهمیت بیشتری داشته است. از نظر مسئولین نیز ۴ آیتم ۱- مشارکت و درگیر کردن مردم؛ ۲- رضایت؛ ۳- اعتماد و ۴- آموزش بیشترین اثرگذاری را بر مشارکت اجتماعی داشته است. در نتیجه می‌توان گفت در محله این ۹ مؤلفه و آیتمی که از سمت مردم و مسئولین بیان شده است بیشتر از مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی که در مبانی نظری بیان شده است بیشتر جلوه می‌دهد و اسن در صورتی که مؤلفه‌های ذکر شده از سوی مدیران شهری به هیچ وجه مورد تأیید مردم محله نبوده است و این خود نشان دهنده‌ی عدم وجود همبستگی میان مردم و مدیران شهری است که باعث عدم وجود اعتماد که باعث سیری از مشکلات در محله و محلات هم‌جوار می‌شود.

در حالت کلی نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که افزایش شناخت افراد ساکن از یکدیگر در یک محله، وجود گروه‌ها و انجمن‌های داوطلبانه، مشارکت (سیاسی، مدنی)، وجود امنیت، رضایت، موجب می‌شود احساس تعلق و علاقه بیشتری به محله خود داشته باشند و از سویی وجود و تقویت سرمایه اجتماعی و حضور مردم و ارگان‌های مسئول (شهرداری و ...) برای رفع مسائل و مشکلات موجود بیشتر تلاش کرده و باهم همکاری و مشارکت کنند.

لذا راهبردها و پیشنهادهای در راستای تحقق بخشیدن به افزایش بیشتر مشارکت اجتماعی در محله شهشهان و به طبع آن افزایش سرمایه اجتماعی و دیگر شاخص‌هایی که به بهبود طراحی شهری منجر گردد، ارائه می‌شود:

- ۱- شناخت دقیق ظرفیت و توان فضا پیش از ورود به مشارکت؛ ۲- تلاش برای جلب اعتماد مردم؛ ۳- اعطای امتیازات تشویقی به افراد مشارکت کننده در طراحی‌ها؛ ۴- آموزش افراد محلی صاحب نفوذ و بهره‌گیری از

قدرت آن‌ها در اعتمادسازی و طراحی‌ها؛ ۵- بسترسازی فرهنگی و اجتماعی؛ ۶- برقراری جریان آزاد تبادل اطلاعات به صورت گروهی و فردی با استفاده از فناوری و تکنولوژی و نیز حضوری؛ ۷- تقویت مشارکت اجتماعی موجود در بین ساکنین و رسمی کردن آن در قالب تشکله‌ها و انجمن‌ها؛ ۸- تقویت خودپاری ساکنین و همیاری محلی در رفع مسائل محلی؛ ۹- توجه به مسائل اجتماعی به خصوص ارتقا روابط و پیوندهای اجتماعی، مشارکت مدنی، پیوندهای همسایگی، محلی و سطح اعتماد، همچنین برنامه‌ریزی در جهت افزایش تعاملات اجتماعی؛ ۱۰- ایجاد گروه‌ها و شبکه‌ها در سطح محله، تشکیل NGO های مختلف محلی و... که علاوه بر افزایش شبکه‌های اجتماعی، به سبب افزایش آشنایی و مراوده در محله می‌تواند سطح شاخص پیوندهای همسایگی را نیز افزایش دهد؛ ۱۱- ضرورت آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی به مردم که خود به تنهایی می‌تواند یکی از عوامل موثر در ارتقاء سرمایه اجتماعی باشد. این عامل می‌تواند در ارتقا سطح اعتماد در میان ساکنان محله مؤثر واقع شود؛ ۱۲- لزوم توجه به ایجاد فضاهای عمومی در سطح محله از قبیل فضاهای سبز، زمین‌های بازی، مراکز محله و... زیرا این فضاها علاوه بر افزایش حس سرزندگی و آرامش در محیط شهر، بستری جهت شکل‌گیری تعاملات و سرمایه‌های اجتماعی هستند؛ ۱۳- اتخاذ راهکارهایی برای ایجاد حس تعلق نسبت به محل زندگی در ساکنان محله؛ ۱۴- تشویق فعالیت‌های جمعی و گروهی و ایجاد انگیزه برای حضور در فعالیت‌های جمعی؛ ۱۵- تقویت شورای محله با برنامه‌ریزی‌های منسجم و حضور نیروهای متخصص در کنار نیروهای معتمد محله؛ ۱۶- تقویت و به کارگیری سرمایه اجتماعی و کمک گرفتن از شوراهای محلی به عنوان حلقه‌ای واسط میان ساکنان و مسئولان.

پی نوشت:

- 1) Parker
- 2) Social status
- 3) Social activities
- 4) Robert Putnam
- 5) Collateral norms
- 6) Urban public spaces
- 7) Social interactions
- 8) Social capital
- 9) Social networks
- 10) Trust
- 11) Social participation
- 12) Socialization
- 13) Design principles
- 14) Capital
- 15) Social
- 16) Dimension
- 17) Social relations
- 18) Society
- 19) Giddenz

20) Stavros

منابع و ماخذ

- ۱) بیرو، آلن. (۱۳۸۰). ترجمه باقر ساروخانی. فرهنگ علوم اجتماعی. چاپ چهارم. تهران: انتشارات کیهان.
- ۲) بلگوریان، مستانه. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان مشارکت در فعالیت‌های ورزشی در میان نوجوانان شهری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه یزد.
- ۳) پورجعفر، محمدرضا؛ محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۸). طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای شهری. تهران: انتشارات طحان
- ۴) پیران، پرویز. (۱۳۸۵). کارپایه مفهومی و مفهوم سازی سرمایه اجتماعی با تأکید بر شرایط ایران. فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۳ (۶): ۹-۴۴.
- ۵) پیران، پرویز. (۱۳۹۲). مبانی مفهومی و نظری سرمایه اجتماعی. تهران: نشر علم.
- ۶) توسلی، غلام‌عباس؛ موسوی، مریم. (۱۳۸۲). مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید، مجله نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶.
- ۷) ثاقبی، فرید؛ کهبازی، منیره؛ چهرئی، علی؛ مبارکی، مهدی. (۱۳۸۴). بررسی شیوه‌های مختلف جلب مشارکت مردم در منطقه کوی امام علی اراک. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک. ویژه‌نامه تحقیقات جمعیتی. صص ۷-۱۶.
- ۸) خاوریان گرمسیر، امیررضا؛ ژاکلین ام، استاورس؛ علیان، مهدی. (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR. فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و آمایش فضا. ۱۷ (۳).
- ۹) شفیعا، محمدعلی، شفیعا، سعید. (۱۳۹۱). بررسی رابطه‌ی توسعه‌ی پایدار اجتماعی و سرمایه‌ی اجتماعی نمونه‌ی موردی: ساکنان محله‌ی غیر رسمی شمیران نو، فصلنامه‌ی جامعه‌شناسی کاربردی، ۴۶ (۲۳). تهران.
- ۱۰) شریفیانی ثانی، مریم. (۱۳۸۰). سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، رفاه اجتماعی. شماره ۲.
- ۱۱) غفاری، غلامرضا؛ نیازی، محسن. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی مشارکت. تهران: نشر نزدیک.
- ۱۲) گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۸). ترجمه محسن ثلاثی، پیامدهای مدرنیته، چاپ دوم، تهران: انتشارات مرکز.
- ۱۳) فلید، اووه. (۱۳۸۸). ترجمه هادی جلیلی. درآمدی بر تحقیق کیفی. تهران: نشرنی.
- ۱۴) فیروزآبادی، سید احمد. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران. پایان‌نامه دکتری. دانشگاه تهران.
- ۱۵) لهسایی زاده، عبدالعلی؛ مرادی، گلمراد؛ (۱۳۸۶). رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در مهاجران. فصلنامه رفاه اجتماعی. ۲۶ (۷): ۱۸۰-۱۶۱.
- ۱۶) محسنی تبریزی، علیرضا؛ آقامحسینی، مریم. (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری نمونه موردی: شهر محلات. مجله علمی پژوهشی مدیریت شهری. شماره ۲۶: ۱۴۷-۱۶۲.
- ۱۷) محمدپور، احمد. (۱۳۹۵). روش تحقیق کیفی ضد روش، جلد اول و دوم. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ۱۸) محمدی آیدغمیش، فاطمه؛ رضازاده، راضیه؛ رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۰). تحلیل سرمایه‌های اجتماعی مؤثر

- بر مشارکت در ارتقای بافت‌های نابسامان شهری، بررسی موردی: محله امام زاده حسن تهران. فصلنامه نامه معماری و شهرسازی. شماره ۱۴: ۲۵-۳۹.
- ۱۹) وطن‌دوست، معصومه. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت اجتماعی: مطالعه موردی افراد ۱۸ سال و بالاتر شهر تبریز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه مازندران.
- 20) Adler, p & woo kwon, s. (2002). Social capital: prospects for a new concept, Academy of management Review, 27(1), pp:17-40.
- 21) Fukuyama, F. (1995). Social Capital and the Global Economy. Foreign Affairs, (74): 89-103. o Fukuyama, F. (2000). End of order; Social capital and Keep it. Tehran: Jahan Afrooz.
- 22) Fukuyama, F.(1999). Social capital and civil society, The Institute of Public Policy George Mason University, October 1999.
- 23) Oxford university. (2007). Oxford Learners Dictionary. Oxford: Oxford University.
- 24) Putnam, R. (2002), Democracies in FluxLThe Evolution of Social Capital
- 25) Putnam, R.D. (2003), Better Together: Restoring the American Community, Simon & Schuster.
- 26) Putnam, Robert, (2001). Social Capital Measurement and Consequences; ISUMA, Canadian Journal of Social Policy, vol2.no.1, spring.
- 27) Putnam, Robert, D. and Goss, Kristin A. (2002) "Introuduction "In Putnam (ed.), Democracies in FLUX, The Evolution of Social Capital in contemporary Society", Oxford University Press.
- 28) Mitchell, D. (1996). Introduction: Public space and the city, Urban Geography 17(2), pp.127-131.